

6. Соціологія. Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За редакцією В.Г. Городяненка. – К.: Видавничий центр. „Академія”, 1999. – 384 с.
7. Циба В.Т. Соціологія особистості: системний підхід(соціально-психологічний аналіз): навчальний посібник – К.: МАУП, 2000. – 152 с.
8. Ярошенко А.О. Ціннісний дискурс освіти: Монографія. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. – 156 с.

**М.С. Сидорчук,
НПУ імені М.П. Драгоманова**

УДК 316:37.07:37.376.364-5

НАПРЯМИ РОБОТИ ЗІ СТАРШИМИ ПІДЛІТКАМИ У ЦЕНТРАХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Анотація

У статті розкрито особливості роботи зі старшими підлітками – вихованцями центрів соціально-психологічної реабілітації. Побудовано загальну логіку соціально-психологічної реабілітації безпритульних та бездоглядних дітей у закладах соціального захисту.

Ключові слова: безпритульні діти, бездоглядні діти, центр соціально-психологічної реабілітації, вихованці центрів соціально-психологічної реабілітації.

Аннотация

В статье раскрыты особенности работы со старшими подростками - воспитанниками центров социально-психологической реабилитации. Выстроено общую логику социально-психологической реабилитации беспризорных детей в учреждениях социальной защиты.

Ключевые слова: беспризорные дети, безнадзорные дети, центр социально-психологической реабилитации, воспитанники центров социально-психологической реабилитации.

Annotation

The article deals with the features of the older teenagers - pupils socio-psychological rehabilitation. General logic is built for social and psychological rehabilitation of homeless and neglected children in social care institutions.

Key words: homeless children, street children, Center for Social and Psychological Rehabilitation, students of centers for social and psychological rehabilitation.

Робота кожного закладу соціального захисту дітей спрямована на запобігання безпритульності та бездоглядності дітей і підлітків, проте особливе значення має той факт, що більшість із них, окрім задоволення

базових фізіологічних потреб та соціально-психологічної корекції дитини, можуть допомогти відновити її зв'язки із сім'єю або знайти нову родину, прагнуть створити сприятливий соціальний фон її подальшого життя.

Аналіз наукових джерел свідчить, що у монографіях, дисертаціях та інших працях із соціальної педагогіки значною мірою висвітлено: теоретичні концепції соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю (І. Бех, О. Безпалько, І. Зверева, А. Рижанова); основи соціально-правового захисту дітей та молоді (Н. Агаркова, О. Караман, І. Ковчина, Ж. Петрочко); особливості професійної діяльності соціального педагога з дезадаптованими категоріями дітей та технології соціально-педагогічної роботи з ними (Л. Анісімов, Л. Артюшкіна, О. Балакірева, Г. Бевз, Р. Вайнола, Т. Василькова, Ю. Василькова, Н. Заверико, І. Зверева, А. Капська, О. Карпенко, Л. Міщик, А. Мудрик, А. Полянничко, С. Харченко).

Однак комплексне вироблення та застосування напрямів роботи саме зі старшими підлітками у центрах соціально-психологічної реабілітації ще не дістало належного розгляду.

Метою даної статті є спроба визначити основні напрями роботи зі старшими підлітками у центрах соціально-психологічної реабілітації, завдання, які стоять перед фахівцями ЦСПР.

Центр соціально-психологічної реабілітації дітей – заклад соціального захисту, що створюється для тривалого (стаціонарного) або денного перебування дітей віком від 3 до 18 років, які опинились у складних життєвих обставинах, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової та інших видів допомоги [5].

Для ефективної соціально-психологічної реабілітації вихованців у центрі необхідно створити умови для набуття і реалізації:

- 1) досвіду «розумного» проведення відпочинку (вільного часу, дозвілля);
- 2) досвіду життя і поведінки в колективі: пізнання способу спільного існування в групі однолітків, уміння узгоджувати свої дії та поведінку з діями інших, що є цінним досвідом побудови стосунків із навколишнім світом;
- 3) можливостей розкрити свій потенціал, проявити ініціативу і заслужити повагу своєю діяльністю;
- 4) досвіду взаємодопомоги і турботи про інших;
- 5) можливостей пожити в реальному демократичному співтоваристві, засвоюючи досвід демократії та навички поваги до прав інших [3].

Усі діти прагнуть до самопізнання та самоствердження, потребують персоніфікованої уваги і поваги до себе як до особистості, активної діяльності й спілкування. Проте найчастіше ці потреби до вступу в заклад соціального захисту не є достатньою мірою задоволені. Звідси і деформації в ціннісних орієнтаціях, і звуження соціальних зв'язків, і неуспішність у навчанні. Тому вихователям за підтримки інших фахівців важливо зосередити свою увагу на розв'язання таких завдань, як:

- “стимуляція дітей до самопізнання і самовиховання;

- забезпечення умов для орієнтації активності дітей на діяльність реформуючого плану;
- створення умов для накопичення вихованцями позитивного досвіду спілкування з оточенням” [4, с.58].

Нормально протікаючий процес соціалізації дитини передбачає необхідність самопізнання, становлення в неї образу свого “Я”. Цей образ складається під впливом багатьох психологічних, педагогічних, соціальних впливів. Якщо врахувати, що практично весь спектр цих впливів для дітей, що постраждали від насильства, забарвлений в негативні відтінки, то неважко зрозуміти, наскільки деформовані у них уявлення про себе, самооцінка, ставлення до себе.

Першочерговим завданням фахівців центрів соціально-психологічної реабілітації є :

- глибоке вивчення феномену дезорганізації, дезадаптації дитини (почуття тривоги, страху, соціальної пасивності тощо);
- вивчення питань соціальної, психологічної, світоглядної адаптації дитини у суспільному середовищі, психологічних та педагогічних чинників, що стимулюють чи гальмують цей процес;
- корекція деформації самосвідомості; допомога у зайнятті значущої соціальної позиції й усвідомлення свого „Я”, подолання інфантилізму, егоїзму, духовної спустошеності;
- організація навколо дитини реабілітаційного простору, створення особливої оптимістичної, позитивної емоційно насиченої атмосфери між особистісного спілкування;
- допомога дитині оволодіти мистецтвом самореабілітації – механізмом і здатністю до самопомоги в якомога продуктивнішому подоланні кризових ситуацій, виході зі скрутного становища, поверненню на тимчасово втрачену траєкторію життєвого шляху;
- сприяння становленню дитини як суб’єкта життя, який володіє мистецтвом пізнання самого себе, компетентністю, життєздатністю;
- відновлення здоров’я хворої дитини засобом зміни її особистості, зрушеннями в емоційній сфері (подоланням наслідків переживань, небажаних настанов, невпевненості у своїх силах);
- комплексна реабілітація дітей з психосоматичними захворюваннями;
- захист дітей від усіх форм фізичного та психологічного насильства;
- допомога кожній дитині визначити індивідуальну траєкторію розвитку з урахуванням її психофізичних особливостей, стану фізичного, психічного морального здоров’я;
- визначення в навчально-реабілітаційному процесі системи заходів, що забезпечують фізичну, психологічну й соціальну безпеку і формування власного способу захисту [6].

Оптимального результату у такій роботі можна досягти тільки за умови

узгодження дій усіх дорослих, які задіяні у цій справі. Загальні цілі дозволяють спланувати певне супроводження процесу реабілітації дітей, які потрапили до центру соціально-психологічної реабілітації.

Основними напрямками роботи зі старшими підлітками у центрах соціально-психологічної реабілітації можуть бути [3]:

1. Корекція емоційно-вольової сфери вихованця, сприяння особистісному розвитку.

Основною метою психотерапевтичної роботи в центрі є переконання дитини в тому, що її люблять і приймають такою, якою вона є, з усіма її недоліками і проблемами.

При проведенні профілактичної і коригувальної роботи з дітьми використовуються:

а) методика ігрової психотерапії (проводиться індивідуально та в мікрогрупі);

б) різні форми розвитку пізнавальної сфери дітей (індивідуально).

в) навчання прийомів релаксації з використанням у приміщенні елементів сенсорної терапії;

г) методика стимулювання вихованців (групова форма).

Поліпшенню самопочуття дітей сприяє зосередження уваги фахівців на підкріпленні їх позитивних рис, заохоченні щонайменших успіхів. Особливо це стосується дітей із низькою самооцінкою. Акцент робиться на досягненнях конкретної дитини. Її заслуги не повинні порівнюватись з успіхами інших дітей. Щоб зменшити наслідки негативного досвіду, слід ставити дитину в ситуацію, коли вона зможе сама приймати рішення, надавати їй можливість вибору: наприклад, у що грати. Для зниження напруження в процесі підготовки підліткові радять брати участь у колективному читанні, виконувати релаксуючі процедури. Важливу роль відіграє і процес пробудження - доброзичливий тон вихователя дає позитивний емоційний заряд на весь день. Дитина в такій атмосфері починає відчувати свою значущість, діти, що не бачили подібного відношення в сім'ї, засвоюють нові зразки поведінки.

2. Корекція неправильної поведінки вихованців.

Підлітковий період - складний етап життя людини, який вимагає особливої підтримки і розуміння дитини, який вже хоче здаватися дорослим. Підлітку цікава не просто навчальна діяльність, йому потрібна повноцінна «арена» для розгортання своєї соціальної активності. Батьки не завжди розуміють, наскільки це важливо. Клуби, компанії, спільнота однолітків, де можна поговорити на складні теми, посперечатися, та просто проявити себе - для підлітка потреба на рівні забезпечення психологічного здоров'я.

У центрі можна проводити індивідуальні та групові заняття з підлітками за програмами:

• «Господар свого «Я». Мета занять: розвиток самосвідомості; формування у дітей навичок самостійної діяльності, соціальної відповідальності; здатність відчувати, розуміти себе та іншої людини;

розвиток емоційної регуляції поведінки дітей; попередження і зниження тривожності і страхів; підвищення впевненості; розвиток встановлювати і підтримувати міжособистісні відносини.

Корекцію психологічних та поведінкових відхилень у підлітків варто здійснювати із використанням занять, спрямованих на подолання труднощів у спілкуванні дітей, моральний розвиток підлітків тощо.

3. Оволодіння навичками самообслуговування та дотримання гігієни, здорового способу життя.

З метою покращення психічного стану, формування здорового способу життя та профілактики ризикованої поведінки, з вихованцями проводяться розвивальні та ігрові заняття із застосуванням арт-терапевтичних методів:

- малюнокотерапія,
- рухотерапія,
- казкотерапія,
- музикотерапія,
- розвивальні і корекційні заняття, спрямовані на формування позитивних моральних рис та усвідомлення загальнолюдських цінностей.

4. Корекція страхів отриманих внаслідок насилля, компенсація родинних зв'язків.

Найважливіше місце в терапії дітей, що постраждали від насильства, займає терапія мистецтвом. Вона дуже різноманітна – від сприйняття творів до їх безпосереднього створення.

Терапія мистецтвом в дитячому віці має безліч цілей і певні переваги перед іншими формами роботи, оскільки діти частіше від дорослих спілкуються образами. Цей вид терапії дає можливість виразити агресивні почуття в соціально прийнятній формі. Мистецтво є безпечним способом знання напруження. Наприклад, для дітей малювання може стати єдиним способом виразити злість на батьків, учителів, кривдників. Роками приховуючи в собі образу і злість, пригнічуючи і не визнаючи ці почуття, вони нарешті можуть дозволити собі вилити їх на папері [2].

5. Навички самостійного життя.

У центрі може бути розроблений перелік учинків і «добрих справ» (допомога на кухні, прибирання території тощо), які оплачуються спеціальною валютою, наприклад «юнгамі» (з нім. Junge – хлопчик). Наприкінці місяця на «юнгі» в магазині центру можна буде придбати продукти харчування, солодощі, предмети першої необхідності.

Проте найефективнішим, на нашу думку, може стати використання економічної гри у діяльності центру. Зміст економічної гри передбачає створення у центрі міні-держави, у якій за будь-яку роботу виплачуються вигадані гроші.

6. Сексуальна освіта, профілактика ВІЛ/СНІДу.

У роботі центру можна використовувати інтерактивні настільні ігри «Крок за кроком», «Фотофішка», «Володар кілець», які сприяють набуттю певного комплексу знань та формуванню навичок відповідальної поведінки

щодо власного здоров'я.

7. Всебічний розвиток дітей (гуртки, спілкування з іншими дітьми і т.п.).

Корекційно-виховна робота: групова і індивідуальні: базується на наступних напрямках: морально-етичне виховання; правове виховання; національно-патріотичне виховання; фізичний напрямок та формування здорового способу життя; художньо-естетичне виховання; профорієнтаційне та трудове виховання; екологічне та красзнавче виховання.

Форми групової роботи з вихованцями: тренінги; заняття з елементами тренінгу; брейн-ринги; відео лекції; розвивальні заняття; ігри; сюжетно-рольові ігри; ігри - драматизації; інсценування; ігри-бесіди; ігри-мандрівки; колективні творчі проекти; рольові ігри; вікторини; веселі старти та естафети; колажі; інтелектуальні ігри; диспути; театральні вистави; тематичні діалоги; конкурс творчих робіт; години спілкування; музична терапія; казкотерапія.

Години спілкування, просвітницькі години, заняття - тренінги, виховні години, святкові програми, спортивно-розважальні програми, зустрічі з фахівцями, відеолекторії, конкурсні програми, музичні заняття, заняття з трудового навчання за різними напрямками діяльності, заняття в гуртках за інтересами, круглий стіл

Форми пізнавальної діяльності: дні відкритих занять, підготовка та проведення конкурсів рекламних профілактичних плакатів, конкурс малюнка на асфальті, свята, турніри знавців, олімпіади, ток-шоу, випуски стенд-газет тощо. Конкурси та тематичні інтелектуальні ігри.

Форми відпочинку: спільні свята, підготовка концертів, дискотек, театралізованих дійств та вистав, перегляд та спільне обговорення відеофільмів, проведення змагань, конкурсів, КВК, екскурсійних поїздок.

8. Корекція девіантної поведінки.

Девіантна поведінка – відхилення від загальноприйнятих норм -- моральних, а іноді і правових; включає аморальну, антисоціальну, делінквентну (протиправову), аномальну та аутоагресивну поведінку. Для подолання агресії, суїцидальних намірів проводиться наступна робота: "переорієнтація поведінки (орієнтація на турботу про тварин, молодших дітей та ін.), індивідуальна робота (осмислення та відреагування агресії на неживих об'єктах), практичні заняття (робота з папером, фарбами, природними матеріалами, фізичні вправи, релаксація), групові вправи на зняття напруги, підвищення довіри дитини до групи, розвиток навичок співпраці" [7, с.78].

Отже, напрями роботи зі старшими підлітками у центрах соціально-психологічної реабілітації передбачають набуття життєво необхідних навичок, корекції емоційної та вольової сфер, сприяння особистісному розвитку, самоактуалізації та самореалізації підлітка.

Література

1. Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей». Електронний ресурс, режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80>.
2. Інформація, надана центром соціально-психологічної реабілітації дітей №1 м. Києва.
3. Інформація обласних служб у справах дітей про апробовані методики та досвід роботи психологів у центрах соціально-психологічної реабілітації (Хмельницька, Івано-Франківська, Черкаська, Чернігівська, Миколаївська, Житомирська, Вінницька, Закарпатська області).
4. Надання допомоги дітям-жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, дитячою проституцією, дитячою порнографією, проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, з урахуванням національної та міжнародної практик / Авт.: Волинець Л. С., Гурковська Л. П., Савчук І. В. — К.: ТОВ «К.І.С.», 2011 — 132 с.
5. Постанова від 28 січня 2004 р. N 87 Київ Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей. Електронний ресурс, режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/87-2004-%D0%BF>.
6. Результати дослідження «діти у складних життєвих обставинах» для працівників центрів соціально-психологічної реабілітації дітей. — К.: Інститут сімейної та молодіжної політики, 2013. — 219с.
7. Черняева С.А. Психотерапевтические сказки и игры. — СПб.: Речь, 2003 — 189 с.

М.А.Снітко,
Київський університет імені Бориса Грінченка

УДК 373.013.42:004.738.5

МОДЕЛІ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В ІНТЕРНЕТ-МЕРЕЖІ

Анотація

У статті автор аналізує моделі поведінки підлітків та визначає їх роль у формуванні поведінки підлітків в Інтернет-мережі. На основі аналізу вітчизняних та зарубіжних досліджень, концепцій, теорій та моделей автором визначено та обґрунтовано моделі ризикованої, амбівалентної та безпечної поведінки підлітків в Інтернет-мережі.

Ключові слова: підлітки, Інтернет-мережа, моделі ризикованої, амбівалентної та безпечної поведінки підлітків.

Аннотация

В статье автор анализирует модели поведения подростков и определяет их роль в формировании поведения подростков в Интернет-сети. На основе анализа отечественных